



UDK: 545.222

Behruz SAYFULLAYEV,

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti dotsenti v.b., PhD

E-mail: sayfullayev.behruz@gmail.com

TDPU dotsenti, Sh. Bobojonov taqrizi asosida

UZBEKISTAN - INDIA: COOPERATION IN TOURISM

Annotation

It is known that tourism plays a key role in strengthening friendship between countries, promoting the traditions, customs and ancient historical cultures of peoples. This article analyzes the history, current state and development prospects of relations in the field of tourism between 1991-2023 as one of the important structural branches of cultural and humanitarian relations between Uzbekistan and India.

Key words: Uzbekistan, India, tourism, travel companies, tourism ambassador, Pilgrimage tourism, Cultural tourism.

УЗБЕКИСТАН - ИНДИЯ: СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Аннотация

Известно, что туризм играет ключевую роль в укреплении дружбы между странами, пропаганде традиций, обычаев и древней исторической культуры народов. В данной статье анализируются история, современное состояние и перспективы развития отношений в сфере туризма в период 1991-2023 гг. как одной из важных структурных отраслей культурно-гуманитарных связей между Узбекистаном и Индией.

Ключевые слова: Узбекистан, Индия, туризм, туристические компании, посол туризма, паломнический туризм, культурный туризм.

O'ZBEKISTON- HINDISTON: TURIZM YO'LIDA HAMKORLIK

Annotatsiya

Ma'lumki, davlatlar o'rtasidagi do'stlik rishtalarini mustahkamlashda, xalqlarning an'ana, urf-odatlarini va ko'hna tarixiy madaniyatlarini tanitishda turizm asosiy o'rinni egallaydi. Mazkur maqolada O'zbekiston-Hindiston o'rtasidagi madaniy-gumanitar munosabatlarning muhim tarkibiy tarmoqlaridan biri sifatida turizm sohasidagi aloqalarning 1991-2023 yillar oralig'idagi tarixi, bugungi holati va rivojlanish istiqbollari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Hindiston, turizm, sayyohlik kompaniyalari, turizm elchisi, Ziyorat turizmi, Madaniy turizm.

Kirish. Turizm barcha davlatlarning ijtimoiy, madaniy, ta'lim va iqtisodiy sohalarini, shuningdek, xalqaro iqtisodiy munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi faoliyat turi hisoblanadi. Yangi O'zbekistonda turizm iqtisodiyotning strategik tarmog'i sifatida belgilanib, ushbu sohada 2016-yildan boshlab keng formatdagi islohotlar amalga oshirildi. Ma'lumki, davlatlar o'rtasidagi do'stlik rishtalarini mustahkamlashda, xalqlarning an'ana, urf-odatlarini va ko'hna tarixiy madaniyatlarini tanitishda turizm asosiy o'rinni egallaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Jumaladan, Turizmni rivojlantirish maqsadida davlat rahbari tomonidan ko'plab qaror va farmonlar qabul qilindi. 2021-yilning 15-mart holatiga ko'ra, 90 ta xorijiy mamlakat uchun vizasiz rejim tatbiq etildi. 2018-yil 15-iyuldan elektron kirish vizalarini berish tizimi yo'lga qo'yildi va bu tizimdan 57 ta davlat fuqarolari foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldi [1]. Amalga oshirilgan islohotlarning natijasini quyidagi statistik raqamlarda ko'rish mumkin: 2016-yilda O'zbekistonga 1,3 million nafar xorijiy davlat fuqarolari tashrif buyurgan bo'lsa, 2019-yilda bu ko'rsatkich 6,7 milliontaga etdi. Tashriflar sonining oshib borish dinamikasi, o'z navbatida turizm xizmatlar eksportining oshishiga olib keldi. 2016-yilning ko'rsatkichlari bilan taqqoslaganda birgina 2019-yilda turizm xizmatlar eksporti 3 baravarga oshib 1,3 mlrd AQSh dollarini tashkil qildi.

Tadqiqot metodologiyasi. O'zbekiston va Hindiston o'rtasidagi gumanitar aloqalarning muhim tarmoqlaridan biri bu – turizm sohasidagi hamkorlik hisoblanadi. Zeroki,

O'zbekistonning Samarqand, Buxoro, Xiva, Qo'qon, Toshkent kabi tarixiy shaharlarining mashhurligi, Hindistonning esa Dehli, Agra, Varanasi, Hampi, Ahmadobod, Madura kabi qadimiy shaharlari, ayniqsa, Agra shahrida joylashgan Toj mahal kabi sayyohlik markazlarining mavjudligi ikki davlat o'rtasida turizm sohasidagi hamkorlikni rivojlantirish uchun asos bo'ldi. Jumladan, "O'zbekturizm" milliy kompaniyasi bilan 2015-yil Hindiston Sayyohlikni rivojlantirish korporatsiyasi o'rtasida anglashuv Protokoli imzolandi. 2017-yildan ikki davlat o'rtasida tashrif buyuruvchilar uchun elektron vizadan foydalanish joriy qilindi.

Tahlil va natijalar. Davlat rahbarining 2018-yilda Hindistonga tashrifi doirasida "O'zbekiston Respublikasi hukumati bilan Hindiston Respublikasi hukumati o'rtasida turizm sohasida hamkorlik to'g'risida" bitim imzolandi. Shartnomadagi kelishuvga muvofiq Hindiston Respublikasi fuqarolari uchun soddalashtirilgan viza rejimi joriy etildi va Dehlida sayohatchilar uchun zarur ma'lumotlarni taqdim etuvchi illyustrlangan "O'zbekiston sayohatlari bo'yicha qo'llanma" kitobi nashr qilindi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida vaqtincha bo'lish, undan tranzit o'tish va jo'nab ketishda vizadan ozod etish tartibini joriy etilganligining ikki davlat o'rtasida sayyohlar oqimini oshishida ijobiy ta'sir ko'rsatganligi tadqiqot davomida statistik ma'lumotlarni tahlil etish asosida aniqlandi. Jumladan, 2011- yilda Hindistondan O'zbekistonga 11,5 ming, 2017-yilda 16,3 ming fuqarolar tashrif buyurgan bo'lsa, 2018-yilda bu ko'rsatkich 21 ming kishini tashkil etib

29 foizga, 2019-yilda 27 ming 898 kishidan iborat bo'lib, 80 foizga o'sish kuzatildi [2]. Tahlillardan ko'rinadiki, davlatlar o'rtasida tibbiy turizm ham rivojlanib, birgina 2020-yil holatiga ko'ra O'zbekistondan Hindistonga tibbiy muolaja maqsadida boruvchilar soni yillik 8000 tani, ikki davlat o'rtasida turli maqsadlarda harakatlanuvchilar soni o'rtacha 40000 tani tashkil qiladi.

Mamlakatlarning an'ana va urf-odatlarini, uzoq yillik tarixiy madaniyatlarini tanitish maqsadida o'tkaziladigan xalqaro festivallar va ko'rgazmalar davlatlar o'rtasida turizm sanoatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy omillardan hisoblanadi. O'zbekistonda 2019-yil 31-oktabr 7-noyabr kunlari Malayziyaning "Umumjahon So'fiylar tashkiloti" tashabbusi bilan "Naqshbandi Tourism Festival 2019" nomli xalqaro forumi tashkil etilib, mazkur tadbirga 18 ta davlatdan, xususan, Hindistondan ham mehmonlar tashrif buyurdi [3].

Shu o'rinda ta'kidlab o'tish joizki, tarixan olib qaraganda XVII asrdan boshlab Hindistonda Naqshbandiya tariqati keng yoyildi. Bu ta'limotning Hindistonda tarqalishiga mutasavvuf olim, Afg'on va Hind yurtlarida Xo'ja Boqibullo nomi bilan mashhur bo'lgan Boqiy Kobuliy va uning shogirdi Xo'ja Ahmad Sirhindiylar hissa qo'shganlar. Bugunga qadar Hindistonda Naqshbandiya tariqati vakillari yashab kelmoqda [4].

Ziyorat dasturi doirasida mehmonlar, Buxoro viloyatidagi "Yetti pir" silsilasidagi muqaddas qadamjolarini, Samarqand shahridagi Hazrati Imom Buxoriy majmuasi, Xoja Ubaydulloh Ahror va Shohi Zinda majmualarini, Qarshi va Termiz shaharlaridagi Abul Muin Nasafiy, imom At-Termiziy, Hakim Termiziy kabi islom olamining mashhur allomalarining maskanlarini ziyorat qilishdi. Ta'kidlash lozimki, "Hilal Travel" sayyohlik tashkiloti tomonidan tashkillashtirilgan ziyorat turizmi yo'nalishidagi ushbu xalqaro tadbir O'zbekistonda ziyorat turizmining rivoji va O'zbekistonga xalqaro ziyoratchilar oqimining yanada ko'proq jalb qilinishi yo'lida xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Butunjahon turizm tashkiloti bilan hamkorlikda 1995-yildan buyon o'tkazib kelinadigan "Ipak yo'lida turizm" Toshkent xalqaro turistik ko'rgazmasida, Buxoro viloyatida har yili o'tkaziladigan "Ipak va ziravorlar", 2019-yilda birinchi marotaba Qo'qon shahrida o'tkazilgan "Xalqaro xalq amaliy san'ati" festivallarida Hindiston asosiy davlatlar qatorida ishtirok etib kelmoqda.

O'z navbatida, Hindistonda ham har yili Osiyodagi eng yirik tadbirlardan biri bu – dunyoning 60 dan ortiq mamlakatlaridan 1,5 mlnga yaqin hunarmandlar ishtirok etadigan Surajkund Mela xalqaro festivali o'tkaziladi. "Surajkund Mela" – dunyo mamlakatlarining amaliy san'ati namoyish etiladigan pavilonlar yarmarkasi hisoblanib, konsepsiyaga ko'ra, har yili Hindistonning bir shtati festival mavzusi sifatida, xorijiy davlatlardan biri esa sherik davlat sifatida tanlanadi. Chunonchi, 2020-yilning 1-16-fevral kunlari o'tkazilgan mazkur tadbirga O'zbekiston sherik davlat sifatida tanlandi [5].

Festivalda o'zbek hunarmandlari hamda Buxoro, Samarqand, Xorazm viloyati san'atkorlari va oshpazlari o'z san'atlarini namoyish etdilar. Tadbir doirasida O'zbekistonning gastronomik turizmini keng targ'ib qilish maqsadida "The Societe" restoranida "Uzbek Food Festival" o'zbek milliy taomlari festivali tashkil etildi [6]. Ishtirokchilar festivalda namoyish etilgan o'zbek milliy taomlariga yuqori baho berib, Hindistonda o'zbek oshxonalarni ko'paytirish hamda restoranlar menyusiga o'zbek milliy taomlarini qo'shishga oid takliflar berishdi. Shuningdek, "The Societe" restorani direktori Praven Nayyar o'zbek taomlarini albatta o'z menyusiga kiritishini ma'lum qildi.

Yuqorida ta'kidlangan xalqaro tadbirlar O'zbekiston va Hindiston uchun an'anaviy hunarmandchilik, milliy san'at,

folklor va turistik jozibadorlikka oid imkoniyatlarini keng namoyish qilish imkonini beradi.

So'nggi yillarda mamlakatda sayyohlik salohiyatini keng targ'ib qilish maqsadida turizm rivojlangan davlatlarda O'zbekistonning turizm elchisini joriy qilish amaliyoti yo'lga qo'yildi. Shunga muvofiq, 2019-yil mart oyida O'zbekistonning Hindistondagi turizm va madaniyat elchisi etib, taniqli hind dizayneri, "Moda malikasi" va "Hindiston modasi birinchi xonimi" deya e'tirof etilgan Ritu Beri tayinlandi [7]. 2019-yilning 5-7-aprel kunlari Dehli shahrida hindistonlik madaniyat arboblari, diplomatik korpus vakillari, atoliq modellar va kinoyulduzlar ishtirok etgan "The Delhi Times Fashion Week-2019" modalar haftaligida Ritu Berining "Farg'ona jozibasi" deb nomlangan maxsus O'zbekistonga bag'ishlangan kolleksiyasini namoyish etildi.

Shuningdek, "Travel+Leisure" etakchi xalqaro turistik jurnalining Hindistondagi vakolatxonasi tomonidan o'tkazilgan "India's Best Awards – 2019" turizm tadbirining "Madaniy-tarixiy meros bo'yicha eng yaxshi turistik yo'nalish" nominatsiyasida O'zbekiston g'olib bo'ldi [8]. Bu kabi tadbirlar O'zbekistonning madaniy salohiyatini keng targ'ib qilish, qolaversa, hindistonlik sayyohlar oqimining ko'payishiga ham xizmat qiladi.

Dunyoda musulmonlar soni bo'yicha Hindiston 2-o'rinda turib, mamlakat aholisining 14,2 foizi islom diniga e'tiqod qiladi. Hind musulmonlarini O'zbekistonga keng jalb qilish maqsadida 2019-yilning 23-martidan 28-martiga qadar Hindistonning imom va islom dini ulamolari delegatsiyasi O'zbekistonga tashrif buyurdi. Mazkur tashrif doirasida delegatsiya Toshkent, Samarqand, Buxoro shaharlarida bo'lib, hindistonlik ziyoratchilar uchun turistik dasturlar ishlab chiqdilar. Delegatsiyasi tarkibidagi "Holiday Merchants" kompaniyasi direktori Vikas Xanduri O'zbekiston haqida: "Ulkan turistik salohiyat va boy tarixiy-madaniy merosga ega O'zbekiston jahon sayyohlik borida yetakchi o'rinni egallash uchun barcha imkoniyatlarga ega. 2019-yilning 21-23-fevral kuni Buxoroda bo'lib o'tgan Birinchi xalqaro ziyorat turizmi forumida O'zbekiston ziyorat turizmi markazlaridan biriga aylanishi mumkinligiga ishonch hosil qildim.

Shu bois Hindistonning turli shtatlari uchun O'zbekistonga ziyorat turlarni amalga oshirishga doir turistik dasturlarni o'z ichiga olgan yangi paketlarni ishlab chiqishga qaror qildik, zero, Hindistonda O'zbekistonning muqaddas obidalarini ziyorat qilishni istovchilar ko'p, xususan, Imom Al-Buxoriy, Bahouddin Naqshbandiy, Imom At-Termiziy kabi memorial komplekslari hindistonliklarda katta qiziqish uyg'otmoqda" [9]– dedi.

Bugungi kunda Hindistondan O'zbekistonga turistlarni yuborishda Cox & Kings, Anchor Destinations, Samaara Travels, Carnation Holidays, Experiential Travel Journeys, Holiday Merchants kabi sayyohlik kompaniyalari yetakchilik qilmoqda.

Tadqiqot davomida to'plangan statistik ma'lumotlar tahlilidan ko'rinadiki, dunyoda ro'y bergan Covid-19 pandemiyasiga qadar ikki davlat o'rtasidagi turizm aloqalari ijobiy ko'rsatkichga ega bo'lib, O'zbekistonga tashrif buyuruvchi sayyohlar orasida Hindiston fuqarolari yetakchi o'rinlarda turgan. Xususan, birgina 2019-yilning to'qqiz oyi davomida O'zbekistonga 4,9 mln turist kelgan bo'lsa, shundan Hindiston davlatidan kelgan sayyohlarning soni 22 ming 200 tani tashkil etib, davlatlar orasida 7-o'rinni egallagan. Ammo, 2020-2021-yillarda bevosita Hindistonda pandemiyaning keng tarqalishi turizmga salbiy ta'sir qilib, 2020-yilda 4710 ta, 2021-yilda 10655 nafar sayyohlarning O'zbekistonga tashrifi kuzatildi.

Tadqiqotda ikki davlat o'rtasidagi turizm sohasida mavjud muammolar va kamchiliklar, shuningdek, sohani rivojlantirish istiqbollari to'g'risida quyidagi fikrlarni keltirish mumkin:

Birinchidan, O'zbekistonning Hindistondagi elchixonasi bilan birgalikda respublikaning turizm salohiyati, tarixiy-madaniy yodgorliklari, muqaddas qadamjolari, hayvonot olami, go'zal tog'lar, g'orlar, cho'llar va shaffof toza ko'llar to'g'risida hind davriy matbuot nashrlarida va ommabop jurnallarda keng formatdagi ma'lumotlarni berib borish. Bu kelgusida davlatlar o'rtasida Ekoturizm, Yoshlar va Sport turizmini yo'lga qo'yilishiga va mazkur yo'nalishdagi sayyohlar oqimining ko'payishiga xizmat qiladi. Zeroki, tadqiqot davomida qo'lga kiritilgan ma'lumotlarda O'zbekiston va Hindiston o'rtasida sayohatlar Tibbiy turizm.

(Ma'lumot uchun qayd etish kerakki, O'zbekistonning Hindistondagi Elchixonasi tomonidan 2021 yilda 5000 ga yaqin viza berilgan bo'lsa, shundan 4000 tasi tibbiy maqsadlarda taqdim etilgan). Ziyorat turizmi va Madaniy turizm turlari doirasida amalga oshirilganligi kuzatildi.

Ikkinchidan, ikki mamlakat gidlari o'rtasida mahorat darslari va tajriba almashishni ko'zda tutuvchi O'zbekiston shaharlari bo'ylab info-turlar tashkil qilish kerak. Sababi, Hindiston milliy gidlar federatsiyasi Hindistonda turistik gidlar faoliyatini tartibga solish sohasidagi asosiy tashkilot bo'lib, bugungi kunda federatsiya tarkibida 3700 dan ortiq gidlar faoliyat ko'rsatadi. 2019-yilning 21- fevralida "III Xalqaro gidlar forumi"da O'zbekiston va Hindiston gidlar assotsiatsiyasi o'rtasida hamkorlik to'g'risidagi memorandum imzolandi. 2019- yilning 4-avgustida Toshkentda I Xalqaro O'zbekiston-Hindiston gidlar kongressi bo'lib o'tdi. Mazkur kongressdan ko'zlangan asosiy maqsad turizm va ekskursiya sohasida yangi qo'shma loyihalarni yaratish va amalga

oshirishda malakali gidlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yishdan iborat bo'lgan.

Uchinchidan, O'zbekiston va Hindiston sayyohlik kompaniyalari o'rtasida B2B shaklidagi to'g'ridan-to'g'ri aloqalarni yo'lga qo'yish kerak.

To'rtinchidan, Hindiston davlati fuqarolari uchun ham O'zbekistonda 30 yoki 60 kunlik vizasiz rejimi joriy qilish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, Zahriddin Muhammad Bobur yurti Andijonda, shuningdek, Surxondaryoning buddaviylik dini yodgorliklari saqlanib qolgan Qoratepa, Ayritom, Dalvarzintepa, Fayoztepalarda hind fuqarolari uchun alohida sayohat turlarini ishlab chiqish, shuningdek, O'zbekistonda hind oshxonalar tarmog'ini kengaytirish sohani rivojlantirishdagi muhim islohotlardan hisoblanadi.

Xulosa. O'zbekiston va Hindiston o'rtasidagi gumanitar aloqalarning muhim tarmoqlaridan biri bu – turizm sohasidagi hamkorlik hisoblanadi. Shu munosabat bilan, 2015-yili "O'zbekturizm" milliy kompaniyasi va Hindiston Sayyohlikni rivojlantirish korporatsiyasi o'rtasida anglashuv Protokoli imzolandi. 2017-yildan ikki davlat o'rtasida tashrif buyuruvchilar uchun elektron vizadan foydalanish joriy qilindi. Davlat rahbarining 2018-yilda Hindistonga tashrifi doirasida "O'zbekiston Respublikasi hukumati bilan Hindiston Respublikasi hukumati o'rtasida turizm sohasida hamkorlik to'g'risida" bitim imzolandi. Ushbu huquqiy-normativ hujjatlar asosida ikki davlat o'rtasidagi hamkorlik aloqalarini yanada rivojlantirish borasida ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистонда туризм индустрияси жадал суръатларда тараккий этипти // хтпс:// узбек туризм. уз/news/view?id=1868. Accessed 15.09. 2022.
2. Ўзбекистон Республикаси Туризм ва маданий мерос вазирлигининг Статистика бўлими малумотлари. 2018-2022-йилларда ташриф буюрган чет эллик сайёҳлар сони.
3. Зiyorat turizmi: O'zbekistonda «Naqshbandi Tourism Festival 2019» xalqaro tadbiri bo'lib o'tadi // <https://uzbektourism.uz/news/view?id=833>. Accessed 10.11. 2022.
4. Shamsul Hasan. Impact of the Naqshbandi silsilah on indian muslims // Department of Islamic studies Aligarh Muslim University. India, 2010. – P. 13-17.
5. O'zbekiston Osiyoning eng yirik hunaromadchilik festivalida bosh hamkor sifatida ishtirok etmoqda // <https://uzbektourism.uz/news/view?id=989>. 15.11. 2022.
6. Hindistonda "Uzbek Food Festival" o'zbek milliy taomlari festivali ochildi // <https://uzbektourism.uz/news/view?id=1017>. Accessed 20.11. 2022.
7. Mashhur hind dizayneri O'zbekistonning Hindistondagi turizm elchisi etib tayinlandi // <https://oz.sputniknews-uz.com/20190318/Mashur-ind-dizayneri-zbekistonning-indistondagi-turizm-elchisi-etib-tayinlandi-11039527.html>. Accessed 23.11. 2022.
8. India's Best Awards – 2019: O'zbekiston "Madaniy-tarixiy meros bo'yicha eng yaxshi turistik yo'nalish" sifatida e'tirof etildi // <https://uzbektourism.uz/news/view?id=866>. Accessed 15.12. 2022.
9. Ziyorat turizmi: Hindistonning imom va islom ulamolari delegatsiyasi O'zbekistonga tashrif buyurdi // <https://kun.uz/uz/39020390?q=%2F39020390>. Accessed 18.11. 2022.